

УДК 32.327

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.54.32>

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА СЛОВАЧЧИНИ ЯК ТЕОРЕТИЧНА І ПРАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

Олександр Радиш

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
факультет суспільних наук, кафедра політології і державного управління
вул. Університетська, 14, 88000, м. Ужгород, Україна*

У цій статті автор розглядає теоретичні та практичні аспекти зовнішньої політики Словаччини. Можна виділити три основні напрямки: період становлення незалежної зовнішньої політики Словаччини та включення Словацької Республіки до числа ненадійних партнерів, а потім період набуття довіри за кордоном і прогрес, який призвів до приєднання Словаччини до євроатлантичних структур. Автор визначив поняття зовнішня політика на основі наукової літератури.

Безсумнівно, завершення конфлікту між Сходом і Заходом на рубежі 1989/90 рр. ознаменувало значну зміну міжнародних відносин. Тим часом більш-менш несподіване швидке припинення «дірявої» біполярності відкрило шлях для структурних змін у сфері зовнішньої політики. Ці зміни торкнулися двох ключових тенденцій. По-перше, глобалізація, а по-друге, пов'язане з нею послаблення позицій і компетенції національних держав у міжнародному масштабі. Саме глобалізація має далекосяжні наслідки для організації держави та формування її зовнішньої політики на початку XXI століття.

Оскільки протягом останніх понад 150 років відносини між державами у міжнародній системі вони розвивалися не лише мирним шляхом, під терміном зовнішня політика ми розуміємо саме таку державну політику, яка, згідно з передовим уявленням про демократію, має служити запобіганню конфліктів між націями та державами, а насамперед служити сприянню інтересів даної держави за кордоном. З цього твердження стає зрозуміло, що зовнішня політика є певною попередницею політики безпеки, тобто в разі правильно продуманої зовнішньої політики політика безпеки була б непотрібною.

З'ясовано вплив глобалізації на зовнішню політику Словаччини. Порушено питання, чи мав цей процес подальший вплив на зовнішню політику Словацької Республіки. Беззаперечно, що Словаччина стала частиною глобалізованого світу, оскільки вона стала структурним елементом міжнародних структур, а отже, глобалізація впливає на всі аспекти життя в країні, в тому числі і на зовнішню політику. Під цей факт скоригована не лише робота зовнішньополітичних відомств і політиків, а й зовнішньополітичні пріоритети країни. Це зумовлено створенням зрозумілої, ціннісної, активної та відповідальної зовнішньої політики, яка зміцнила позиції Словацької Республіки на світовій арені. Незважаючи на початкову невдачу зовнішньої політики до 1998 року, негативну тенденцію було переломлено після зміни уряду Мікулаша Дзурінди, і відтоді словацька дипломатична служба постійно успішна.

Ключові слова: Словацька Республіка, зовнішня політика, світова політика, міжнародні відносини, глобалізація, міжнародні організації.

Зовнішня політика визначає напрямок просування державою своїх інтересів за кордоном. Вона включає діяльність, необхідну для забезпечення загального добробуту нації, групи інтересів або політичної партії на іноземній території держави. Найважливішою частиною середовища, в якому конкретна держава здійснює свою зовнішню політику, є світова політична система. Оскар Крейчі під терміном зовнішня політика розуміє: «Зовнішня

політика держави – це діяльність найважливішого суб'єкта світової політичної системи – тому логічно, що вона привертає найбільшу увагу і служить моделлю для оцінки поведінки інших акторів. Такий фокус на зовнішній політиці зміщує інтерес теорії з міжнародної політики як «політики в міжнародному або міждержавному середовищі» з відносин між двома чи кількома державами та з природи світової політичної системи: увага зосереджується безпосередньо на процесі зовнішньої політики, формування політики щодо способу прийняття рішень щодо конкретних намірів держави та конкретних дій державних діячів» [3, s. 257]. «Зовнішня політика є однією з основних ознак державного суверенітету. Вона являє собою короткий виклад поставлених цілей, інструментів і процедур, через які держава просуває свої інтереси за кордоном» [2, s. 4]. Ян Ліджак характеризує зовнішню політику як: «діяльність держави, спрямовану на створення найбільш сприятливих умов для свого існування, по відношенню до інших держав, а також до інших суб'єктів системи міжнародних відносин, в інтересах її внутрішньої безпеки та процвітання» [4, s. 41].

Зовнішня політика відповідає ряду положень і пріоритетів, які створюються представниками держави і які повинні бути орієнтиром для керівництва діяльністю в конкретних ситуаціях міжнародних справ. Фредерік С. Пірсон і Дж. Мартін Рочестер у своїй книзі «Міжнародні відносини» зовнішню політику описують так: «Коли ми говоримо про зовнішню політику та поведінку, ми маємо на увазі цілі, які переслідують уряди на міжнародній арені, а також дипломатичні, економічні та військові інструменти, які можуть бути використані для досягнення цих цілей» [5, s. 68]. Через зовнішню політику відбувається залучення кожної держави до міжнародних відносин. У зовнішній політиці держава поводиться інакше, ніж у внутрішній, для неї визначальними є власні національні інтереси.

Через зовнішню політику суспільство, організоване у суверенну національну державу, представляє свої політичні, економічні, військові та культурні інтереси міжнародній спільноті. Це включає реакцію на зовнішні впливи та поточні події, а також на потужні інтереси, які впливають не лише на дану країну, а й на сусідні держави [1, s. 45]. Зовнішня політика стосується не тільки певних дій, але й становить набір відносин, які підпорядковуються конкретній комплексній стратегії. Ми називаємо цей процес прийняття зовнішньополітичних рішень. Подібно до того, як індивідуальні економічні, військові та політичні дипломатичні інтереси взаємопов'язані на різних рівнях (міжнародному, національному та регіональному), окремі засоби зовнішньополітичної влади також повинні бути адаптовані до конкретних ситуацій.

Зовнішня політика в даний час є «охоронною сферою» виконавчої влади держави. Необхідне пояснення в історичному контексті. Коли громадяни поступово відібрали у монарха політичні повноваження, які вони потім передали відповідно до своїх побажань вибраному законодавчому органу, зовнішня політика відносно довго залишалася виключною компетенцією монарха, пізніше монархії. Спеціальний кодекс поведінки, секретність і придбання посадовців і дипломатів протягом дуже тривалого часу забезпечували в європейських країнах те, що політичні партії та парламенти мали лише мінімальний вплив на цю важливу сферу політики. Навіть не ані демократично-республіканський, ані соціалістичний і знову ж таки сьогодиншній державний істеблішмент не змогли здійснити істотних змін у цій сфері. Зовнішня політика в основному ініціюється виконавчою владою, яка також її формує, визначає і врешті реалізує [1, s. 99]. Якщо ми подивимося на США, то їхній Сенат має великий вплив на зовнішню політику. Порівняно з ситуацією в Словацькій Республіці, Народна Рада Словацької Республіки має лише обмежені представницькі повноваження, вона виконує лише певну контрольну функцію. Також політичні партії відтворюють національний урядовий характер зовнішньої політики у своїй співпраці в транснаціональних

угрупованнях. У той же час, ми насмілимося сказати, що зовнішня політика є перш за все справою національної держави, а потім наднаціонального угруповання, навіть у обмеженій мірі, як у випадку ЄС, Європейської служби зовнішніх дій. Суверенітет національної держави не дозволяє повністю (навіть добровільно) передати здійснення зовнішньої політики іншій групі. Зовнішня політика «в руках» Міністерства закордонних справ Словацької Республіки, яке має дипломатичні інструменти.

Вірту приділити увагу й акторам зовнішньої політики. Ми поділяємо державні органи, які реалізують зовнішню політику Словацької Республіки, на національні та іноземні відповідно до національного законодавства та обсягу їх компетенції. Серед національних органів міжнародних відносин у Словацькій Республіці ми виділяємо Президента, Уряд Словацької Республіки та Міністерство закордонних справ Словацької Республіки» [1, s. 23]. Народна Рада, як і парламенти інших країн, не визнається міжнародним правом як орган, що здійснює міжнародні відносини. У Словаччині т. зв парламентський вимір дипломатії, який дещо відрізняється від виконавчого, хоча в принципі йдеться про просування тих же інтересів через інший конституційний орган. Цей вимір посилюється (Павол Пашка 2006–2010), або слабшає (Ріхард Сулік 2010–2011) шляхом обміну урядовими позовами та опосередковано вказує на проникливу силу конкретного голови Словацької Республіки за кордоном та у переговорах із зарубіжними партнерами у Словаччині. Найважливіший із зазначених вище виконавчих органів зовнішньої політики є глава держави. Крім представницької ролі, він також має право представляти державу зовні без спеціальної довіреності протягом усього періоду виконання. Результати переговорів є обов'язковими. Усі повноваження президента у цій сфері визначені Конституцією Словацької Республіки. Відповідно до ст. 102 а) і в) Конституції Словацької Республіки президент уповноважений укладати міжнародно-правові документи та призначати та звільняти глав дипломатичних представництв. У зовнішніх відносинах уряд виконує завдання в межах повноважень, наданих правовими нормами. Ці завдання делеговані особливо прем'єр-міністрові і міністрові закордонних справ. Центральним органом державного управління у сфері зовнішніх відносин є ще одна з вищезгаданих інституцій, а саме Міністерство закордонних справ, місія якого: «працювати на благо безпечної, процвітаючої та успішної демократичної Словаччини». Воно захищає та просуває права та інтереси держави та її громадян у міжнародному середовищі, ґрунтуючись на цінностях та позиції Словацької Республіки як члена ЄС, НАТО та ООН. Це сприяє підвищенню безпеки, поширенню свободи, демократії, сприяння сталому розвитку та процвітанню у світі. Міністерство закордонних справ Словацької Республіки координує єдину діяльність зовнішньої політики Словацької Республіки. Воно надає професійні та компетентні послуги громадянам і партнерам у країні та за кордоном». Закордонними справами Словацької Республіки керує Міністр закордонних справ Словацької Республіки, який зазвичай представлений відповідно двома державними секретарями Міністерства закордонних справ Словацької Республіки. Керівництво виконавчою ланкою міністерства здійснює керівник служби обслуговування Міністерства закордонних справ Словацької Республіки, якому підпорядковані генеральні директори секцій і, у свою чергу, директори спілок. З моменту вступу Словацької Республіки до ЄС інші відомчі міністерства та міністри також обмежено брали участь у здійсненні зовнішньої політики, напр. в рамках регулярних засідань відповідних рад міністрів, проте роль координатора все ще виконує Міністерство закордонних справ Словацької Республіки. Єдиною контрольною функцією по відношенню до Міністерства закордонних справ Словацької Республіки є Комітет закордонних справ Словацької Республіки, який також проводить співбесіди з призначеними послами перед їх виїздом до місця операції.

Під іноземними органами держави, що виконують завдання у зв'язку із здійсненням зовнішньої політики Словацької Республіки, ми маємо на увазі ті органи, через які Словацька Республіка спілкується з іншими державами або міжнародними організаціями. Ці органи знаходяться або на території іншої країни, або в штаб-квартирі міжнародної організації та підпорядковуються безпосередньо Міністерству закордонних справ Словацької Республіки. Важливим є також поділ на дипломатичні та недипломатичні, а у зв'язку з їх тривалістю – на постійні та тимчасові представництва. Серед постійних дипломатичних установ ми рекомендуємо посольства місії/делегації в міжнародних організаціях. До ще недипломатичних органів ми відносимо консульські установи, які не виконують політичних функцій і не мають представницького характеру. Дипломатія є процесом комунікації політичних справ усього світу і водночас важливим засобом зовнішньої політики держави. Але сьогодні ми повинні почати думати про ключові зміни в дипломатії. Процес глобалізації приніс із собою розвиток, який більше не робить посольства просто сполучними місцями для урядових контактів, з яких громадськість виключається з співпраці. Під терміном сучасна дипломатія ми також розуміємо, що вона є свого роду слугою для громадян і бізнесменів за кордоном і намагається проникнути в суспільство і політику країни перебування безпосередньо на місці. Водночас дипломатична діяльність спрямована не лише на політичні еліти, а в сенсі публічної дипломатії представляє політику батьківщини ширшому загалу, завжди пам'ятаючи про інтереси власної країни. Однак це не означає, що класична дипломатія стає зайвою. Навпаки, державам та їхнім урядам тим більше необхідно встановлювати нові й глибші контакти й зв'язки, тим легше відстоювати свої інтереси на найвищому рівні.

Оскільки протягом останніх понад 150 років відносини між державами у міжнародній системі вони розвивалися не лише мирним шляхом, під терміном зовнішня політика ми розуміємо саме таку державну політику, яка, згідно з передовим уявленням про демократію, має служити запобіганню конфліктів між націями та державами, а насамперед служити сприянню інтересів даної держави за кордоном. З цього твердження стає зрозуміло, що зовнішня політика є певною попередницею політики безпеки, тобто в разі правильно продуманої зовнішньої політики політика безпеки була б непотрібною. Зовнішня політика кожної держави в цьому більш вузькому значенні повинна сьогодні мати справу не лише з уже відомими причинами та областями заворушень, але, перш за все, з новими викликами, які принесла з собою глобалізація, які включають, напр. глобальна бідність, енергетична безпека, зміна клімату, глобальні епідемії, а також розпад держав. Деякі проблеми можуть здатися незначними з позиції Словацької Республіки, або невразливими, але все в одному пакеті, позначеному як ключові світові проблеми матимуть значний вплив на розвиток словацької державності найближчим часом.

Список використаної літератури

1. Bystrický Ľ. *Základy diplomacie*. Bratislava: Dilema, 2000. 159 s.
2. Duleba A., Lukáč P., Wlachovský M. *Zahraničná politika Slovenskej republiky – východiská, stav a perspektívy*. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 1998. 63 s.
3. Krejčí O. *Mezinárodní politika*. Praha: EKOPRESS, 2007. 257 s.
4. Liďák J. *Mezinárodné vzťahy – Mezinárodná politika*, Bratislava: SOFA, 2000. 341 s.
5. Pearson F. S., Rochester J.M. *Mezinárodné vzťahy*. Bratislava: IRIS, 1992. 254 s.

FOREIGN POLICY OF SLOVAKIA AS A THEORETICAL AND PRACTICAL PROBLEM

Oleksandr Radysz

*Uzhhorod National University, Faculty of Social Sciences,
Department of Political Science and Public Administration
University str., 14, 88000, Uzhhorod, Ukraine*

In this article, the author examines the theoretical and practical aspects of Slovakia's foreign policy. Three main directions can be distinguished: the period of formation of Slovakia's independent foreign policy and the inclusion of the Slovak Republic among unreliable partners, and then the period of gaining trust abroad and the progress that led to Slovakia joining the Euro-Atlantic structures. The author defined the concept of foreign policy on the basis of scientific literature.

Undoubtedly, the end of the conflict between East and West at the turn of 1989/90 marked a significant change in international relations. Meanwhile, the more or less unexpected rapid termination of the «leaky» bipolarity opened the way for structural changes in the field of foreign policy. These changes affected two key trends. Firstly, globalization, and secondly, the associated weakening of the positions and competence of national states on an international scale. It is globalization that has far-reaching consequences for the organization of the state and the formation of its foreign policy at the beginning of the 21st century.

Since over the past 150 years, relations between states in the international system have not only developed in a peaceful way, by the term foreign policy we understand exactly such state policy, which, according to advanced ideas about democracy, should serve to prevent conflicts between nations and states, and primarily serve to promote the interests of this state abroad.

The impact of globalization on Slovakia's foreign policy is clarified. The question was raised whether this process had further influence on the foreign policy of the Slovak Republic. It is undeniable that Slovakia has become part of the globalized world, as it has become a structural element of international structures, and therefore globalization affects all aspects of life in the country, including foreign policy. Not only the work of foreign policy departments and politicians, but also the country's foreign policy priorities have been adjusted to this fact. This is due to the creation of a clear, valuable, active and responsible foreign policy, which strengthened the position of the Slovak Republic on the world stage. Despite the initial failure of foreign policy until 1998, the negative trend was reversed after the change of government of Mikulas Dzurinda, and since then the Slovak diplomatic service has been consistently successful.

Key words: Slovak Republic, foreign policy, world policy, international relations, globalization, international organizations.